

HET ONDERZOEK NAAR DE FINANCIËLE POSITIE VAN LANDBOUWBEDRIJVEN

Inleiding

Deze interne nota heeft ten doel een samenvatting te geven van doeleinden, stand van zaken en methode van het onderzoek, teneinde enkele bestaande vraagpunten ter discussie te stellen.

De doeleinden van het onderzoek

Het hoofddoel van het onderzoek is na te gaan, in hoeverre bij de landbouwbedrijven in Nederland een verhoging van de landbouwproductie wordt geremd door het ontbreken van geldmiddelen ter financiering van de nodige aanschaffingen of uitbreidingen van bedrijfsapparatuur en gebouwen. Deze vraag moet worden beantwoord tegen de achtergrond van de algehele financiële positie van de landbouwbedrijven. Daarom dienen in het rapport de volgende vragen te worden behandeld.

- a. Hoe zijn de landbouwbedrijven gefinancierd.
- b. Is de algemene financiële positie gunstig of ongunstig?
- c. Bevinden zich in de bedrijven liquide en/of liquideerbare activa, die voor investeringsdoeleinden kunnen worden gebruikt.
- d. In hoeverre zijn bij de bedrijven onderpanden aanwezig, die ruimte laten voor extra credietopneming ter financiering van duurzame productiemiddelen.

Voor zover op bovenstaande vragen een antwoord kan worden gegeven, dient dit antwoord zoveel mogelijk gericht te zijn, in deze zin, dat de verschijnselen scherp moeten worden gelocaliseerd (landbouwgebied, grootteklasse, pacht- of eigenaarsbedrijven, bedrijfstype). Hiermede is het vraagstuk aangeduid, volgens welke gezichtspunten of combinaties daarvan de uitkomsten van het onderzoek het beste kunnen worden gegroepeerd.

Het beschikbare materiaal

Op 1 December waren 4.638 enquête-formulieren van boekhoudbureaux ingevuld terugontvangen, zodat nu uit grote delen van ons land financiële gegevens van bedrijven in ons bezit zijn. Van Zeeland en Groningen ontbreekt nog een groot aantal formulieren. Er is besloten op 31 December a.s. de inzending definitief te sluiten. Het Boekhoudbureau van de Zeeuwse Landbouwmaatschappij heeft toegezegd het vereiste aantal formulieren vóór deze datum gereed te zullen maken.

De enquête-formulieren bevatten per bedrijf o.m. 29 balansgegevens, (afgezien van sub-totalen en totalen hiervan) en voorts gegevens over bouwplan, ha gepacht, datum van balansafsluiting en een aantal indicatiegegevens, zoals boekhoudbureau, bedrijfsnummer, provincie, landbouwgebied en gemeente.

De formulieren zijn voor verdere verwerking naar het T.N.O. doorgezonden.

De wijze van onderzoek

Met het oog op het grote aantal bedrijven, dat bij het onderzoek is betrokken, is het ondoenlijk inzicht in de financiële structuur van deze bedrijven te verkrijgen door deze stuk voor stuk te analyseren. In plaats daarvan kan men de methode volgen van

- 1) samenstelling van balansen tot gecombineerde balansen;
- 2) berekening van kengetallen per bedrijf en bepaling van spreidingsfrequenties. (In bijlage I is een lijst van kengetallen opgenomen.)

De eerste methode heeft het voordeel, dat snel een globale indruk van de financiële structuur kan worden verkregen, terwijl de tweede een meer gedetailleerd beeld verschaft. Beide methoden sluiten elkaar dus niet uit, doch vullen elkaar aan. Zij zullen daarom beide worden toegepast.

Met enige beperking van de liquiditeitspositie op korte termijn (binnen het jaar) biedt het beschikbare materiaal helaas onvoldoende

mogelijkheden voor een gedegen beoordeling van de financiële positie. Daartoe zouden wij moeten zijn ingelicht over de samenstelling, ouderdom en levensduur van de activa, de aflossingsverplichtingen, de persoon van de boer e.d. Deze gegevens zijn evenwel niet ter beschikking gekomen. Het onderzoek verschaft een moment-opname van de financiële toestand. Het accent van het onderhavige onderzoek zal daarom in hoofdzaak liggen bij de beschrijving van de financiële positie van de Nederlandse landbouw.

De liquiditeit op korte termijn hangt o.m. samen met de middelen, die na de balansdatum nodig zijn om het lopende productieproces te financieren. In overleg met de afdeling B.E.O. wordt aangenomen, dat de weide- en de gemengde bedrijven op 1 Mei nagenoeg in een toestand van minimale liquiditeit verkeren. Dit is zeker niet het geval met akkerbouwbedrijven en gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw. Een complicerende omstandigheid is, dat de balans van de bedrijven niet altijd op 1 Mei is afgesloten. Een en ander heeft tot gevolg, dat niet alleen normen voor de liquiditeitsbehoefte nodig zijn met 1 Mei als uitgangspunt, maar ook normen uitgaande van andere balansdata. Deze normen zijn door de afdeling Calculatie van B.E.O. per ha opgesteld voor akkerbouwbedrijven in de Noordelijke Bouwstreek, het Oldambt, de Veenkoloniën en het Zuidwestelijk Zeekleigebied. Er is voorgesteld voor de gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw het gemiddelde te nemen van de normen in het Noorden en het Zuiden van het land. Voor weide- en gemengde bedrijven zouden deze gegevens niet kunnen worden verstrekt, terwijl bovendien aangenomen zou kunnen worden, dat voor deze bedrijfstypen geen ingrijpende wijziging in de liquiditeitspositie van 1 Januari tot 1 Mei optreedt. De berekende normen zijn in bijlage II opgenomen.

Het voor investering beschikbare bedrag aan liquide middelen wordt nu bepaald door de liquide middelen te verminderen met de schulden op korte termijn en zo nodig voorts met de liquiditeitsbehoefte gedurende het komende seizoen tot het tijdstip van minimale liquiditeit. Daarnaast zal ook aandacht worden besteed aan eventuele beleggingen buiten het bedrijf. (Uitgeleende gouden en effecten.)

Strikt genomen is het niet juist het bedoelde overschot aan liquide middelen zonder meer te kenmerken als middelen, die voor uitbreidingsinvesteringen beschikbaar zijn. Deze stelling gaat er immers van uit, dat het overschot permanent aanwezig zou zijn. Of dit zo zal zijn hangt echter, afziende van prijsveranderingen, voor een belangrijk deel af van de vraag of in de naaste toekomst vervangingen zullen moeten plaatsvinden en voorts van de vraag hoe zwaar de aflossings- en rentelast is. Men mag echter wel als waarschijnlijk aannemen, dat in de achter ons liggende jaren reeds talrijke vervangingen hebben plaats gevonden, zodat de vervangingsbehoeften in de eerstvolgende jaren geen ingrijpende wijzigingen in het tegenwoordige financiële beeld zullen brengen.

Aan de hand van inlichtingen van de centrale landbouwcredietinstellingen zijn normen opgesteld met betrekking tot de leningbedragen, die de bedrijven maximaal tegen onderpand kunnen opnemen. Een bezwaar van deze methode is, dat de persoonlijke omstandigheden en de kwaliteit van de boer geheel worden veronachtzaamd. Aan dit bezwaar kan men echter niet ontkomen. Volgens bedoelde normen bedraagt het op te nemen bedrag aan leningen als regel ten hoogste 66% van de waarde van grond en gebouwen, 80% van de hypotheek u/g, 100% van de afkoopwaarde van verzekeringspolissen en 60% van de koerswaarde der effecten. De waarde van de onroerende goederen is door ons in samenwerking met de boekhoudbureaux opnieuw gewaardeerd, daar deze activa om fiscale redenen dikwijls zeer laag op de balans stonden. Er is naar gestreefd, de waarde van grond en gebouwen af te stemmen op de normen van de Grondkamer. Door van het aldus verkregen maximale leningbedrag de opgenomen leningen

tegen zakelijke zekerheid en de lopende rekening bij de boerenleenbanken af te trekken wordt de resterende "credietruimte" verkregen.

Teneinde bedrijfsvergelijking mogelijk te maken zijn verschillende grootheden, waaronder het hierboven aangeduide "liquiditeitsoverschot" en de "credietruimte" per ha uitgedrukt. Ook van deze grootheden zullen frequentieverdelingen worden gemaakt.

Tegen eliminering van de invloed der bedrijfs grootte door deling van de bedragen door de oppervlakte cultuurgrond kan enig bezwaar worden gemaakt, indien bijvoorbeeld sprake is van een constante, waarop de bedrijfs grootte geen invloed heeft. Het is daarom gewaant door middel van puntenzwermen de invloed van de bedrijfs grootte te onderzoeken. Daar scatterdiagrammen het algemene inzicht kunnen verdiepen, zullen zij ook worden gebruikt om te trachten andere relaties aan te tonen. Het ligt in de bedoeling ook de factoranalyse op het materiaal toe te passen.

De bewerkingen door het T.N.O.

Het T.N.O. heeft de gegevens van de formulieren overgebracht op ponskaarten, met uitzondering van die getallen, welke voor ons doel afzonderlijk niet van belang zijn, of door een eenvoudige optelling of aftrekking van andere getallen zijn af te leiden. Ter verlaging van de bewerkingskosten en ter vermindering van een voor ons doel niet noodzakelijke nauwkeurigheid zijn voor bedrijven <30 ha alle getallen op 10-tallen guldens c.q. 1/10 ha afgerond en voor bedrijven >30 ha op 100-tallen guldens c.q. 1 ha. Hierdoor is bewerkstelligd, dat aanmerkelijk minder ponskaarten per bedrijf behoeven te worden aangelegd, dan zonder afronding nodig zou zijn geweest. Zoals reeds is vermeld zullen verschillende resultaten van het onderzoek per ha moeten worden uitgedrukt. Er zijn twee mogelijkheden om tot deze weergave in ha te geraken.

- 1) deling door de bedrijfs grootte na uitvoering van alle overige bewerkingen; (o.a. de percentages)
- 2) deling door de bedrijfs grootte vóór het uitvoeren van alle overige bewerkingen.

De tweede methode leidt tot een belangrijke vereenvoudiging van de berekeningen en daarom tot een grote kostenbesparing. Bovendien kan het aantal benodigde ponskaarten worden beperkt. Deze overwegingen hebben er toe geleid, dat de tweede methode is gevolgd. De balansgegevens zijn derhalve door het T.N.O. zowel nominaal, als per ha gepost, de uitkomsten van de bewerkingen (voor zover zij in guldens luiden) echter uitsluitend per ha. Daarnaast zijn door het T.N.O. percentages berekend (zie bijlage). De oppervlakte-indeling van het bedrijf is zowel in oppervlaktemaat als in percentages bekend.

Methodologische Vraagpunten

Bij een onderzoek, waarbij het ponskaarten-systeem wordt gebruikt, is het niet goed mogelijk - tenzij tegen hoge kosten - met het materiaal te experimenteren. De instelkosten van de machines zijn te hoog om bepaalde sorteringen voor slechts een gedeelte van het materiaal uit te voeren. Het is daarom van het grootste belang, dat intern eenstemmigheid bestaat over de wijze, waarop het T.N.O. ons het materiaal presenteert. Daarom worden de volgende vraagpunten ter discussie gesteld.

1. In hoeverre moet rekening worden gehouden met de verschillen in afsluitdatum.
2. Is het aanvaardbaar, dat een correctie voor de liquiditeitsbehoefte alleen plaats vindt voor bedrijven met meer dan 40% bouwland, en dat de normen per bedrijf worden toegepast? Gaat men er bovendien mede accoord, dat de correctie door het T.N.O. wordt uitgevoerd?

3. Dienen de berekeningen van de essentiële uitkomsten van het onderzoek te worden aangevuld en hoe kunnen deze uitkomsten zodanig worden uitgedrukt, dat de relatieve grootte tot uiting komt?
4. Is het wel juist het zg. liquiditeitsoverschot als maatstaf te nemen voor de aanwezige financieringsmiddelen, die voor uitbreidingsinvesteringen beschikbaar zijn?
5. Dient de factor-analyse op het materiaal te worden toegepast en verandert deze analyse iets aan de lijsten met gegevens, die door het T.N.O. moeten worden verstrekt?
6. Zijn berekeningen van gemiddelde balansen van betekenis en zo ja voor welke gemiddelde bedrijven dienen zij te worden samengesteld?
7. In welke sorteringen dient het T.N.O. de uitkomsten van de berekeningen (liquiditeitsoverschot; credietruimte en verschillende kengetallen (zie bijlage)) te tabelleren?
8. Is het van betekenis een extra sortering te verrichten op leeftijd van de boer?
9. Is een analyse van de schulden op lange termijn wenselijk?

ad 1. Tot op heden zijn 7 verschillende afsluitdata waargenomen (1 Januari, 1 Februari, 1 Maart, 1 April, 1 Mei, 12 Mei en 1 Juli. De afsluitdata 1 Januari en 1 Mei komen het veelvuldigst voor, hoewel nog niet bekend is hoeveelmaal van genoemde data sprake is. Met verschillen in balansdatum behoeft slechts rekening te worden gehouden, voor zover het tijdstip van het jaar invloed uitoefent op de liquiditeitspositie. Zoals reeds in het voorgaande is vermeld, is voor akkerbouwbedrijven en gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw een "correctie" nodig en mogelijk. Indien het juist is, dat voor de overige bedrijfstypen de verschillen in balansdata geen invloed uitoefenen op de liquiditeitspositie, zullen wij voor deze bedrijfstypen dus met die verschillen geen rekening behoeven te houden.

ad 2. De liquiditeitsnormen zijn door Afd. Calculatie vastgesteld door een begroting van het verloop van uitgaven (gelijk verondersteld aan de kosten) en ontvangsten. Het cijfermateriaal is ontleend aan de rapporten No 163 t/m 166 betreffende het onderzoek naar de kostprijzen en de rentabiliteit van het type-bedrijf in resp. de Noordelijke Bouwstreek, het Oldambt, de Veenkoloniën en het Zuidwestelijke Zeekleigebied. (Zie voor de berekening Interne Nota: "Begroting van het verloop van uitgaven en ontvangsten voor akkerbouwbedrijven".) In de normen betreffende de liquiditeitsbehoefte tot het tijdstip van minimale liquiditeit is per landbouwgebied de invloed van de bedrijfs grootte verwerkt door splitsing der normen over verschillende grootteklassen, terwijl ook met de verschillende balansdata en de verschillende percentages grasland rekening is gehouden. Met deze normen kunnen alle bedrijven met meer dan 40% bouwland worden bewerkt. Hiertegen is het bezwaar aan te voeren, dat de norm wel voor een gemiddeld bedrijf juist is, doch niet persé voor het individuele bedrijf juist behoeft te zijn. Indien wij evenwel inzicht in de spreiding willen verkrijgen zijn wij wel genoodzaakt de normen per bedrijf toe te passen. De oppervlakte bouwland of het % bouwland is niet afzonderlijk op de kaarten geponst, doch is bij het T.N.O. door optelling van de samentellende delen te verkrijgen. Hierdoor blijkt het echter niet mogelijk te zijn op dit gegeven te sorteren, zonder het percentage bouwland op een extra kaart te ponsen. Het lijkt gewenst de "correctie" van de akkerbouwbedrijven en de gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw door het T.N.O. te laten geschieden. Het is zeer goed mogelijk, dat de spreiding van de zg. "liquiditeitsoverschotten" over de verschillende

waarnemingsklassen door de "correctie" een wijziging ondergaat. Bij sortering en groepering worden moeilijkheden vermeden als het T.N.O. ook deze bewerking uitvoert. De gecorrigeerde getallen zullen op de reeds eerder genoemde extra ponskaart moeten worden gepost.

ad 3. Als de meest essentiële uitkomsten van het onderzoek zijn aan te wijzen het zg. liquiditeitsoverschot, de credietmarge, de som van beide en de som van het liquiditeitsoverschot en de belegde reserves. De laatstgenoemde uitkomst geeft een indruk hoeveel geldmiddelen in het bedrijf aanwezig zijn, die kunnen worden aangewend voor investeringsdoeleinden. De som van het liquiditeitsoverschot en de credietmarge geeft aan over hoeveel middelen een bedrijf de beschikking heeft, indien tegen zekerheid van grond, gebouwen, hypotheek u/g, verzekeringspolissen en effecten crediet zou worden opgenomen. De credietmarge wordt gevonden - zoals op p.3 reeds is gesteld - door van het maximaal op te nemen credietbedrag de opgenomen leningen tegen zakelijke zekerheid en de lopende rekening bij de boerenlembank af te trekken. Deze berekening is bij nader inzien niet volledig, daar het immers vaak zal voorkomen, dat de niet-hypothecaire voorschotten van boerenlembanken en de andere kortlopende bankschulden zijn verleend tegen onderpand van effecten, e.d. Het is derhalve nodig, bovendien de niet-hypothecaire voorschotten van de boerenlembanken en de andere kortlopende bankschulden in mindering te brengen. Dit is waarschijnlijk niet nodig voor de balanspost andere geleende gelden, daar deze gelden hoofdzakelijk zonder zakelijke zekerheid van familie worden verkregen. Liquiditeitsoverschot en credietmarge worden per ha uitgedrukt. Men kan de vraag stellen of bedoelde bedragen voldoende zeggingskracht hebben. Een liquiditeitsoverschot en credietmarge van f.1000.- per ha heeft voor bedrijven met weinig investeringsmogelijkheden immers een andere betekenis dan voor bedrijven met grotere investeringskansen. De investeringsmogelijkheden zijn o.m. afhankelijk van de kwaliteit van de grond, de kwaliteit van de boer en voorts van de kapitaalsintensiteit van het bedrijf. Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, een maatstaf voor de investeringsmogelijkheden te vinden. Het kan evenwel worden overwogen de gevonden bedragen per ha toch uit te drukken in een percentage van de vastgelegde middelen, welk bedrag immers weergeeft, hoeveel kapitaal reeds in productiemiddelen is geïnvesteerd. Een bijkomend bezwaar van deze methode is, dat onder de vastgelegde middelen ook de waarde van de grond is begrepen, terwijl een investeringsmogelijkheid niet er van afhankelijk is of de cultuurgrond al dan niet in eigendom wordt geëxploiteerd. Juister zou het zijn, indien het liquiditeitsoverschot en de credietmarge zouden worden uitgedrukt in % van de waarde van het vee, de dode inventaris en de bedrijfsgebouwen. De waarde van de in gebruik zijnde bedrijfsgebouwen is evenwel niet afzonderlijk bekend, terwijl bovendien de waarde van de dode inventaris door de boekhoudbureaux voor een veel lager dan het werkelijke bedrag wordt geactiveerd. Op grond van een en ander lijkt het niet wenselijk de gevonden liquiditeitsoverschotten en credietmarges uit te drukken in procenten van de vastgelegde middelen of enige andere balansposten, ofschoon het is te betreuren, dat geen vergelijkingsmaatstaf kan worden gevonden.

ad 4. Op p. 2 is reeds geschreven, dat deze vraag eigenlijk ontkennend moet worden beantwoord. Het zou juist zijn, indien een correctiefactor voor de vervangingsbehoefte zou worden toegepast om te komen tot het bedrag, dat voor uitbreidingsinvesteringen nodig is. Het is o.i. echter onmogelijk een algemene norm hiervoor te ontwikkelen, terwijl bovendien een dergelijke norm zeer arbitrair zou zijn. Van de samenstelling, ouderdom en levensduur van gebouwen en dode inventaris op de onderzochte bedrijven is niets bekend. Het bedrag aan dode inventaris op de balans geeft een zeer onzuivere

weergave van de in werkelijkheid in deze activa geïnvesteerde bedragen, zodat ook hieruit geen benaderende conclusies zijn te trekken. De achter ons liggende vervangingshousse maakt het evenwel minder ernstig, dat in feite bij dit punt een vraagteken moet worden geplaatst.

ad 5. Voor de strikte beantwoording van de door de Minister gestelde vraag is het maken van een factoranalyse niet nodig. Het beschikbare materiaal is echter zeer uitnodigend om de financiële structuur nader te analyseren. Door middel van de factoranalyse kan, aldus de Heer Hamming, worden nagegaan in hoeverre er tussen bepaalde balansposten verband bestaat. Deze analyse kan uitwijzen voor welke grootheden het zinvol is stippenkaarten aan te leggen. Het komt ons zeker gewenst voor deze wiskundige methode op het materiaal toe te passen. Het lijkt evenwel niet nodig met de overige uitwerkingen te wachten tot de uitkomsten van de factoranalyse bekend zijn geworden. Wij zullen er naar moeten streven zodanige lijsten met gegevens door het T.N.O. te laten afleveren, dat speelruimte bestaat voor toetsing van de langs wiskundige weg bereikte resultaten. Ook zonder factoranalyse lijkt het evenwel reeds interessant door middel van stippenkaarten o.m. de volgende grootheden te relateren:

- a. vlottende plus liquide middelen minus schulden op korte termijn tegenover de bedrijfs grootte en tegenover % van de gepachte oppervlakte;
- b. vlottende plus liquide middelen tegenover schulden op korte termijn;
- c. vastgelegde middelen tegenover bedrijfs grootte;
- d. vastgelegde middelen tegenover eigen kapitaal;
- e. vastgelegde middelen tegenover eigen kapitaal en lang vreemd kapitaal;
- f. eigen kapitaal tegenover bedrijfs grootte.

ad 6. Ter verkrijging van een globale indruk van de financiering van de Nederlandse landbouwbedrijven kunnen balansen van het gemiddelde bedrijf worden samengesteld. Wij denken hierbij aan het gemiddelde bedrijf per

- a. landbouwgebied;
- b. groep van landbouwgebieden;
- c. bedrijfstype per grootteklasse;
- d. per grootteklasse voor verschillende klassen van het % gepachte cultuurgrond.

Deze balansen moeten worden berekend op basis van de balansgegevens vóór deling door de bedrijfs grootte.

- ad a. Het C.B.S. heeft geen kans gezien in de steekproef zoveel bedrijven op te nemen, dat het aantal bedrijven per grootteklasse voldoende was en bovendien representatief voor de werkelijke verdeling van de bedrijven over de grootteklassen in het universum. Bepaalde grootteklassen zijn in de steekproef onderbezet. Dit heeft echter tot consequentie, dat bij sommering van bedragen van bedrijven uit verschillende grootteklassen een wegingsfactor moet worden toegepast. Dit geval doet zich voor bij de berekening van de balans van het gemiddelde bedrijf per landbouwgebied, waarbij met het aantal bedrijven per grootteklasse moet worden gewogen. Wij verkrijgen dan 85 balansen, die echter niet alle voor publicatie doeleinden behoeven te dienen. De gecombineerde balansen zullen niet alle een zelfde balansdatum hebben als gevolg van de verschillen in balansdatum. Het is echter wel mogelijk een gemiddelde

balansdatum aan te geven.

ad b. Een balans van het gemiddelde bedrijf per groep van landbouwgebieden moet worden berekend aan de hand van de balansen van het gemiddelde bedrijf per landbouwgebied. Het aantal bedrijven per landbouwgebied is hier de aangewezen wegingsfactor. Door deze bewerking verkrijgen wij 6 balansen.

ad c. Bij de berekening van balansen van bedrijfstypen per grootteklasse kan niet worden gewogen. Dit is echter ook niet zo zeer nodig. Volstaan kan worden met optelling van de afzonderlijke balansposten en deling van de totalen door het aantal waarnemingen. Het aantal te berekenen balansen bedraagt 20. Wij zouden de volgende bedrijfstypen kunnen onderscheiden

1. akkerbouwbedrijven (meer dan 80% bouwland);
2. gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw (tussen 40 en 80% bouwland);
3. overige gemengde bedrijven (tussen 20 en 40% bouwland);
4. weidebedrijven (minder dan 20% bouwland).

ad d. Ook hierbij kan weging achterwege blijven. Het aantal balansen, dat door optelling en vervolgens deling door het aantal waargenomen bedrijven wordt verkregen is 30.

ad 7. Het plan bestaat het berekende liquiditeitsoverschot, het liquiditeitsoverschot plus de belegde reserves, de credietruimte, de credietruimte plus het liquiditeitsoverschot en de verschillende percentages in frequentietabellen samen te vatten. Deze tabellen zouden wij kunnen vervaardigen in dezelfde sorteringen als in ad 6 genoemd. (t.w. per landbouwgebied, per groep van landbouwgebieden, per bedrijfstype gesplitst in grootteklassen, per grootteklasse voor verschillende klassen van percentages gepachte cultuurgrond)

Er zijn twee mogelijkheden voor de bepaling van de frequentie

- a. het T.N.O. te laten opgeven hoeveel bedrijven vallen in de verschillende nog nader te bepalen waarnemingsklassen;
- b. het T.N.O. een opgave te laten verrichten, waarin de waarnemingen in volgorde van grootte zijn geplaatst, waarna wij zelf de frequentie in de verschillende klassen bepalen.

De tweede methode is bezwaarlijk, indien voor verschillende grootteklassen frequenties moeten worden bepaald, daar men in dat geval even zoveel lijsten moet samenstellen als men waarnemingen heeft, waarvan frequentieverdelingen worden gemaakt. De eerste methode is daarom verkieslijker, doch veronderstelt enige voorkennis inzake de spreiding om de klassen te kunnen vaststellen. Uit dien hoofde zou het T.N.O. in de eerste plaats een lijst moeten toezenden, waarop de gegevens per bedrijf voorkomen. Daar het voorts van groot belang is, dat wij in overzichtelijke vorm de beschikking hebben over het gehele basismateriaal, zouden wij in de aller-eerste plaats van het T.N.O. een lijst moeten ontvangen, waarop alle gegevens voorkomen, die zijn geponst.

ad 8. Het is misschien interessant op leeftijdsklasse van de boer te sorteren, doch het kan naar onze mening ook achterweg worden gelaten. Desgewenst kan dit altijd nog geschieden.

ad 9. Het is wellicht van belang te onderzoeken, hoeveel vreemd kapitaal is betrokken van boerenleenbanken (te onderscheiden in leningen met hypothecaire en zonder hypothecaire zekerheidsstelling) en van overige kapitaalverstrekkers. In de opgave van de uit te voeren bewerkingen, die op 11 Mei jl. aan het T.N.O. is verzonden, komt niet een zodanige bewerking voor, dat dienaangaande

een conclusie kan worden getrokken. Desgewenst, zal het T.N.O. ter aanvulling additionele bewerkingen moeten uitvoeren en de resultaten moeten ponsen.

Elementen voor de instructie aan het T.N.O.

Aan de hand van het voorgaande zal het T.N.O. de volgende werkzaamheden moeten uitvoeren:

- 1) Ten behoeve van de correctie met de liquiditeitsbehoefte dienen de bedrijven te worden gesplitst in die met meer en die met minder dan 40% bouwland. Daar dit gegeven niet afzonderlijk is geponst, doch slechts door optelling van samenstellende delen kan worden verkregen, kan ook niet op dit gegeven worden gesorteerd zonder het % bouwland in een kaart te ponsen. Daar de vier per bedrijf reeds in gebruik zijnde ponskaarten geheel vol zijn zal daartoe een vijfde kaart moeten worden aangelegd.
- 2) De vlottende en liquide middelen moeten met de door ons opgestelde normen voor de liquiditeitsbehoefte worden gecorrigeerd. De uitkomsten moeten op de (vijfde) ponskaart worden geponst. Technisch kan dit geschieden door veldnummer 45 (d.i. vlottende + liquide middelen - schulden op korte termijn) met de bijbehorende norm te verlagen.
- 3) De berekende credietmarge dient als nog te worden verminderd met "overige voorschotten van boerenleenbanken" en andere bankschulden. Deze uitkomst moet worden geponst op de nieuwe ponskaart.
- 4) Bij de te maken sorteringen zal een groepering voorkomen van bedrijven in verschillende klassen van percentages gepachte cultuurgrond. Deze klassen zijn niet door middel van een codecijfer geponst. Een sortering zal minder gemakkelijk kunnen plaats vinden als wordt uitgegaan van geponste percentages, dan wanneer op de toch reeds benodigde nieuwe ponskaart een betreffende codering zou worden aangebracht. Daarbij kan worden uitgegaan van de klassen, die op de voorzijde van het formulier zijn aangegeven (t.w. : 0 %, 1- <25%, 25- <50%, 50- <75%, 75- <100% en 100% gepacht).
- 5) Indien vraagpunt 9 bevestigend wordt beantwoord, dan zullen nog de volgende bewerkingen moeten plaats vinden:
 - a. veld 36 gedeeld door veld 38a
 - b. " 37 " " " 38a of veld 74 minus uitkomst a
 - c. " 38 " " " 38a
 - d. " (38a-36-37-38) gedeeld door 38a of indien dit gemakkelijker is de uitkomsten van a + b + c aftrekken van 100%.
- 6) Het T.N.O. dient in de eerste plaats een lijst te verstrekken, waarop van alle bedrijven alle gegevens (zowel vóór als na deling) zijn opgenomen.
- 7) In verband met de verschillen in afronding moet, alvorens tot verdere sortering kan worden overgegaan, een splitsing plaatsvinden van bedrijven kleiner en groter dan 30 ha.
- 8) Na ontvangst van de lijst, bedoeld in ad 5 vinden vervolgens de volgende hoofdsorteringen plaats.
 - a. per groep van landbouwgebieden (6) per landbouwgebied (85) per grootteklasse (5)
 - b. per bedrijfstype (4) per grootteklasse (5)
 - c. per grootteklasse (5) per % gepacht (6)

In totaal ontstaan dus $85 \times 5 + 4 \times 5 + 5 \times 6 = 475$ groeperingen. Deze groeperingen zijn natuurlijk niet alle voor publicatie bestemd; vele zijn slechts nodig om gewogen gemiddelden te berekenen, terwijl andere weer te sterk onderbezet zullen zijn om representatief voor de groepering te zijn. Deze sorteringen zijn evenwel nodig om het materiaal te kunnen analyseren.

- 9) In de genoemde hoofdsorteringen moeten de volgende gegevens per bedrijf worden verstrekt.
- a. balansgegevens vóór deling met tussen tellingen per groepering met opgave van het aantal malen, dat een bepaalde balansdatum voorkomt
 - b. bouwplan voor deling met tussentellingen per groepering.
 - c. alle berekende percentages met opgave van hoeveel waarnemingen in nog nader op te geven klassen van percentages voorkomen.
 - d. het gecorrigeerde "liquiditeitsoverschot" per ha
 - e. de gecorrigeerde credietmarge per ha
 - f. het gecorrigeerde liquiditeitsoverschot plus de gecorrigeerde credietmarge per ha
 - g. het gecorrigeerde liquiditeitsoverschot plus de belegde reserves per ha
- Opm. Voor d t/m g moet bovendien worden opgegeven hoeveel waarnemingen in nader op te geven klassen van d, e, f en g voorkomen
- h. het eigen kapitaal per ha
 - i. de permanent vastgelegde middelen per ha
 - j. de schuld op lange termijn per ha
 - k. de hypothecaire schuld per ha.

Schema van de inhoud van het uit te brengen rapport

Deel I Het algemene beeld van de financiële positie van landbouwbedrijven

- a. Balansen van het gemiddelde bedrijf
 - 1. de balans van het gemiddelde bedrijf van elk der groepen van landbouwgebieden
 - 2. de balans van het gemiddelde bedrijf per landbouwgebied
 - 3. de balans van het gemiddelde bedrijf van verschillend bedrijfstype bij uiteenlopende bedrijfsgrootten
 - 4. de balans van het gemiddelde bedrijf in verschillende grootteklassen bij verschillende pacht- en eigendomsverhoudingen
- b. De voor investering beschikbare middelen van het gemiddelde bedrijf.
- c. Verhoudingsgetallen van het gemiddelde bedrijf
- d. Het opsporen van relaties
 - 1. resultaten van de factor-analyse
 - 2. analyse door middel van puntenzwermen

Deel II De voor investering beschikbare middelen en de spreiding in de financiële positie van landbouwbedrijven

- a. de voor investering beschikbare middelen en de spreiding hiervan bij verschillende groepering van de onderzochte bedrijven (per groep van landbouwgebieden, per landbouwgebied, per bedrijfstype en per grootteklasse bij verschillende pacht- en eigendomsverhoudingen)
 - 1. zonder additionele credietopneming
 - 2. met additionele credietopneming
- b. de spreiding in de berekende verhoudingsgetallen bij verschillende groepering van de onderzochte bedrijven
- c. de relatie tussen de in b genoemde verhoudingsgetallen en de grootte van de voor investering beschikbare middelen.

Deel III Samenvatting en conclusie

LIQUIDITEITSBEHOEFTE PER HA VEENKOLONIEN

Oppervlakte grasland in % van de oppervlakte cultuurgrond	bedrijven van 7 - <15 ha						bedrijven van 15 - <30 ha												
	liquid. beh. per ha tot 1 Mei bij volg. afsluitdata		liquid. beh. per ha tot 1 Sept. (tijdstop van minimale liquid.)		liquid. beh. per ha tot 1 Mei bij volg. afsluitdata		liquid. beh. per ha tot 1 Sept. (tijdstop van minimale liquid.)		liquid. beh. per ha tot 1 Mei bij volg. afsluitdata		liquid. beh. per ha tot 1 Sept. (tijdstop van minimale liquid.)								
	1/1	1/2	1/3	1/4	1/1	1/2	1/3	1/4	1/5	1/1	1/2	1/3	1/4	1/5					
0 - <10 %	235	210	155	85	380	355	300	230	145	245	215	165	90	400	370	320	245	155	
10 - <20 %	209	187	138	76	325	303	254	192	116	218	191	147	80	342	315	271	204	124	
20 - <30 %	183	163	121	66	270	250	208	153	87	191	167	128	70	284	260	221	163	93	
30 - <40 %	157	140	103	57	215	198	161	115	58	163	143	110	60	225	205	172	122	62	
40 - <50 %	131	117	86	47	160	146	115	76	29	136	119	92	50	167	150	123	81	31	
50 - <60 %	104	93	69	38	104	93	69	38	-	109	96	73	40	109	96	73	40	-	
60 - <70 %	78	70	52	28	78	70	52	28	-	82	72	55	30	82	72	55	30	-	
70 - <80 %	52	47	34	19	52	47	34	19	-	54	48	37	20	54	48	37	20	-	
80 - <90 %	26	23	17	94	26	23	17	9	-	27	24	18	10	27	24	18	10	-	
	bedrijven 30 - <50 ha																		
	liquid. beh. per ha tot 1 Mei bij volg. afsluitdata		liquid. beh. per ha tot 1 Sept. (tijdstop van minimale liquid.)		liquid. beh. per ha tot 1 Mei bij volg. afsluitdata		liquid. beh. per ha tot 1 Sept. (tijdstop van minimale liquid.)		liquid. beh. per ha tot 1 Mei bij volg. afsluitdata		liquid. beh. per ha tot 1 Sept. (tijdstop van minimale liquid.)		liquid. beh. per ha tot 1 Mei bij volg. afsluitdata		liquid. beh. per ha tot 1 Sept. (tijdstop van minimale liquid.)				
	1/1	1/2	1/3	1/4	1/1	1/2	1/3	1/4	1/5	1/1	1/2	1/3	1/4	1/5	1/1	1/2	1/3	1/4	1/5
0 - <10 %	245	215	165	90	400	370	320	245	155	245	215	165	90	400	370	320	245	155	
10 - <20 %	218	191	147	80	342	315	271	204	124	218	191	147	80	342	315	271	204	124	
20 - <30 %	191	167	128	70	284	260	221	163	93	191	167	128	70	284	260	221	163	93	
30 - <40 %	163	143	110	60	225	205	172	122	62	163	143	110	60	225	205	172	122	62	
40 - <50 %	136	119	92	50	167	150	123	81	31	136	119	92	50	167	150	123	81	31	
50 - <60 %	109	96	73	40	109	96	73	40	-	109	96	73	40	109	96	73	40	-	
60 - <70 %	82	72	55	30	82	72	55	30	-	82	72	55	30	82	72	55	30	-	
70 - <80 %	54	48	37	20	54	48	37	20	-	54	48	37	20	54	48	37	20	-	
80 - <90 %	27	24	18	10	27	24	18	10	-	27	24	18	10	27	24	18	10	-	

Enquête-formulier voor het onderzoek naar de financiële positie van landbouwbedrijven

Boekhoudbureau Bedrijfsnummer Provincie Landbouwgebied Gemeente	1 2 3 4 5	NIET INVULLEN												
NIET INVULLEN { Bedrijfstype Gepacht <table style="margin-left: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;">0%</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">1</td> </tr> <tr> <td>1— <25%</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">2</td> </tr> <tr> <td>25— <50%</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">3</td> </tr> <tr> <td>50— <75%</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">4</td> </tr> <tr> <td>75— <100%</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">5</td> </tr> <tr> <td>100%</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">6</td> </tr> </table>	0%	1	1— <25%	2	25— <50%	3	50— <75%	4	75— <100%	5	100%	6	4 5	
0%	1													
1— <25%	2													
25— <50%	3													
50— <75%	4													
75— <100%	5													
100%	6													
Grootteklasse <table style="margin-left: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;">4— <7 ha</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">1</td> </tr> <tr> <td>7— <15 ha</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">2</td> </tr> <tr> <td>15— <30 ha</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">3</td> </tr> <tr> <td>30— <50 ha</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">4</td> </tr> <tr> <td>50— <100 ha</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">5</td> </tr> </table>	4— <7 ha	1	7— <15 ha	2	15— <30 ha	3	30— <50 ha	4	50— <100 ha	5	code 1) 6			
4— <7 ha	1													
7— <15 ha	2													
15— <30 ha	3													
30— <50 ha	4													
50— <100 ha	5													
Leeftijdsgroep van de boer <table style="margin-left: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;">20— <30 jaar</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">1</td> </tr> <tr> <td>30— <40 jaar</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">2</td> </tr> <tr> <td>40— <50 jaar</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">3</td> </tr> <tr> <td>50— <60 jaar</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">4</td> </tr> <tr> <td>60 jaar en ouder</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px;">5</td> </tr> </table>	20— <30 jaar	1	30— <40 jaar	2	40— <50 jaar	3	50— <60 jaar	4	60 jaar en ouder	5	code 1) 7			
20— <30 jaar	1													
30— <40 jaar	2													
40— <50 jaar	3													
50— <60 jaar	4													
60 jaar en ouder	5													
Oppervlakte en indeling van het bedrijf														
a. Granen ha a b. Hakvruchten, w.v. pootaardappelen ha a cons.- en fabr.aardappelen ha a suikerbieten en voederbieten ha a overige hakvruchten ha a c. Andere akkerbouwgewassen (w.o. peulvruchten, vlas, klaver, incl. lucerne) ha a d. Tuinbouwgewass. (excl. zaaiuien, vroege aardappelen) incl. boomgaarden zonder onderteelt of met onderteelt van tuinbouwgewassen ha a e. Totaal bouw- en tuinland ha a f. Grasland en kunstweiden (incl. boomgaarden beweid of gehoid) ha a g. <u>Totale oppervlakte cultuurgrond</u> ha a h. <u>Waarvan de totale oppervlakte boomgaard:</u> ha a	g 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17												
Oppervlakte cultuurgrond in eigendom ha a " " gepacht ha a	18													
Gebouwen zijn gepacht " " in eigendom	code 1) <table style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 0 auto;"> <tr><td style="padding: 2px;">1</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">2</td></tr> </table>	1	2	19										
1														
2														
Tijdstippen van pachtbetaling: a..... Bedrag f b..... Bedrag f Boekjaar afgesloten per :	20													

1) Gelieve het code-nummer te omcirkelen.

		Bedragen in hele gld.	
I. VASTGELEGDE MIDDELEN			
a. Grond f			
Gebouwen +f	21		
Onroerende goederen gebouwd door en in eigendom van pachters	22		
b. Vee­stapel f			
c. Dode inventaris +f	23		
d. Veldinventaris			
<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">corr.</div> ←			
NIET INVULLEN	24	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">.</div>	
Totaal I			
II. VORDERINGEN OP LANGE TERMIJN			
A. a. Hypotheken u/g	25		
b. Uitgeleende gelden			
Sub-totaal A	26		
B c. Ledenkapitaal			
d. Aandelen in coöperaties			
e. Nog te ontvangen erfdeel			
f. Afkoopwaarde van verzekeringspolissen	27		
Sub-totaal B			
Totaal II	28		
III. A. Vlottende middelen			
a. Voorraden			
b. Bedrijfs­vorderingen			
c. Effecten			
1. aandelen	29		
2. obligaties	30		
Sub-totaal A			
B. Liquide middelen			
a. Kas en giro			
b. Boeren­leenbanken			
c. Overige banken			
Sub-totaal B	31		
<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">corr.</div> ←			
NIET INVULLEN	32	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">.</div>	
Totaal III	33	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">.</div>	
Totaal-generaal	34		

SPECIFICATIE VAN DE VEE-INVENTARIS

Diersoorten	Aantal	Waardering voor aangifte van de Vermogensbelasting		
		per stuk	per soort (2 x 3)	totaal per groep
1	2	3	4	5
Paarden :				
Dekhengsten				
Werkpaarden				
Tweejarige paarden				
Eenjarige paarden				
Veulens				
Rundvee :				
Dekstieren				
Melkkoeien				
Vaarzen				
Pinken				
Kalveren				
Weidekoeien				
Ossen				
Varkens :				
Beren				
Zeugen				
Biggen				
Loopvarkens				
Mestvarkens				
Wolven :				
Fokschapen				
Weideschapen				
Lammeren				
Rammen				
Pfuiimvee :				
			Totale waarde (in te vullen op de balans)	